

บทวิจารณ์หนังสือ (Book Review)

“ธรรมะกับงานสังคมสงเคราะห์”



ผู้แต่ง : รองศาสตราจารย์ วันทนี วาสิกะสิน
 สำนักพิมพ์ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
 ครั้งที่พิมพ์ : 1
 ปีที่พิมพ์ : 2534
 จำนวนหน้า : 146 หน้า จำนวน 5 บท
 ISBN: 974-572-481-5

วันชัย ชูศรีสุข¹, ธนรัฐ สะอาดเยี่ยม²

Wanchai chusrisuk¹, Thanarat Sa-ard-iam²

¹⁻²หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์

¹⁻²Doctoral Programme in Buddhist Studies, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Surin Campus

¹ Email: wanchai.chusrisuk23@gmail.com

Received : Maury 31, 2024;

Revised : May 31, 2024;

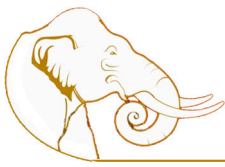
Accepted : April 13, 2025

บทนำ

หนังสือเรื่อง ธรรมะกับงานสังคมสงเคราะห์ ผู้เขียนมีความประสงค์ ที่จะแสดงให้เห็นว่า ธรรมะของพระพุทธเจ้านั้น สามารถเทียบเคียงได้กับความรู้ หลักการ วิธีการ และกระบวนการ การปฏิบัติงานทางสังคมสงเคราะห์ ธรรมะที่นำมาแสดงในหนังสือเล่มนี้เป็นธรรมะเบื้องต้นที่ทุกคนสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ โดยเฉพาะนักสังคมสงเคราะห์ ซึ่งถือว่าเป็นผู้ปฏิบัติตามธรรมะของพระพุทธเจ้าในการปฏิบัติงาน

การที่ผู้วิจารณ์ได้นำหนังสือเล่มนี้มาวิจารณ์ เพราะความสำคัญในการนำธรรมะไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันและการปฏิบัติงาน รวมทั้งการพัฒนาจิตใจและการยกระดับจิตใจของบุคคล เพื่อให้สังคมมีความเอื้อเฟื้อแบ่งปันเสียสละ ทำให้สังคมน่าอยู่

หนังสือเล่มนี้ แบ่งเนื้อหาออกเป็น 5 บท คือ บทที่ 1 ผู้เขียนได้กล่าวถึงธรรมะคืออะไร รวมทั้งการนำธรรมะไปใช้ในชีวิตประจำวัน บทที่ 2 ผู้เขียนได้กล่าวถึงเรื่องสังคมสงเคราะห์ วัตถุประสงค์ของงานสังคม



สงเคราะห์ หลักการ ค่านิยม วิธีการและกระบวนการ บทที่ 3 ผู้เขียนได้กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่าง ธรรมชาติกับงานสังคมสงเคราะห์ บทที่ 4 ผู้เขียนได้กล่าวถึงนักสังคมสงเคราะห์กับการนำหลักธรรมไปใช้ในการให้บริการและยังสามารถพัฒนาตนเองได้อีกด้วย บทที่ 5 เป็นบทส่งท้ายที่รวมเรื่องของการนำธรรมะไปใช้เกี่ยวกับงานสังคมสงเคราะห์

หนังสือเล่มนี้ แต่งโดย รองศาสตราจารย์ วันทนี วาสิกะสิน คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ การศึกษา สส.บ. (เกียรตินิยมดี) สังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พ.ศ. 2514 M.S.P.H. Population & Family Planning University of Hawaii, USA. พ.ศ. 2520 เคยดำรงตำแหน่งคณบดีวิทยาลัยสหวิทยาการ ระหว่าง พ.ศ.2556 - พ.ศ.2559

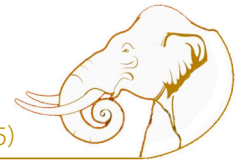
เนื้อหา

บทที่ 1 เรื่องของธรรมะ

ผู้เขียนได้กล่าวถึง ธรรมะที่นำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน และการทำงานของนักสังคมสงเคราะห์ ซึ่งประกอบด้วย หลักการ วิธีการ กระบวนการ การนำหลักธรรมของพระพุทธเจ้ามาปรับใช้กับชีวิตประจำวัน คือการดำเนินชีวิตตามทางสายกลาง ได้แก่มิตั้งเกินไป ไม่ย่อนเกินไป ซึ่งสามารถดำรงชีวิตได้อย่างมีความสุขในปัจจุบัน ที่มีความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว เนื่องจากการพัฒนาในปัจจุบันเน้นการพัฒนาที่วัตถุ ทำให้สังคมมีความเจริญก้าวหน้าอย่างรวดเร็ว แต่ปัญหาสังคมก็มีมากขึ้น เพราะเน้นพัฒนาแค่ด้านวัตถุ ไม่ได้พัฒนายกระดับจิตใจของคนให้ดีขึ้นตามไปด้วย ดังนั้นการพัฒนาควรพัฒนาทั้งสองด้านคือด้านวัตถุและด้านจิตใจ เพื่อให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน การนำธรรมะไปใช้ในชีวิตประจำวันได้มากนักเพียงใด ขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมทางครอบครัวเป็นหลัก การนำหลักธรรมมาประยุกต์ใช้ จะสามารถแก้ไขปัญหา หรือความทุกข์นั้นได้ด้วยสติปัญญา ไตร่ตรองหาเหตุและผล รู้เท่าทันปัญหา ไม่ว่าจะเป็นการพูด การคิด การกระทำ ดังนั้นแล้วหากคนในสังคมมีธรรมะเป็นเครื่องในการดำเนินชีวิตจะทำให้สังคมมีแต่ความสุข มีความเจริญก้าวหน้าทั้งด้านวัตถุและจิตใจ

บทที่ 2 เรื่องของสังคมสงเคราะห์

ผู้เขียนได้กล่าวถึง งานสังคมสงเคราะห์ หมายถึง งานที่ช่วยเหลือบุคคล กลุ่มคน หรือชุมชนที่ประสบปัญหาได้รับความเดือดร้อนต่างๆ ให้สามารถแก้ไขปัญหาเหล่านั้นได้และพึ่งพาตนเองได้ นอกจากนี้แล้วยังเป็นงานเกี่ยวกับการปฏิบัติในรูปแบบของการป้องกัน การพัฒนา การฟื้นฟู การส่งเสริม เพื่อให้คนที่ประสบปัญหาสามารถพึ่งพาตนเองได้ โดยไม่ต้องคอยรับการช่วยเหลือตลอดเวลา หลักการโดยทั่วไปทางสังคมสงเคราะห์เป็นแนวทางในการปฏิบัติงาน เพื่อให้การทำงานเป็นไปตามเป้าหมายและบรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ ซึ่งการยอมรับและเข้าใจผู้รับบริการสงเคราะห์นั้น เพื่อให้เข้าใจสภาพแวดล้อมว่ามีปัญหามาจากสาเหตุใด การคำนึงถึงความแตกต่างของผู้รับบริการ ค่านิยมทางสังคมสงเคราะห์ที่ต้องคำนึงถึง หลักการดังต่อไปนี้ 1) บุคคลย่อมแตกต่างกัน (Individualization) หมายถึง ความต่างด้านเพศ ศาสนา เชื้อชาติ ภาษา และวัฒนธรรม 2) การนับถือบุคคล (Respect for persons) หมายถึง การยอมรับนับถือใน



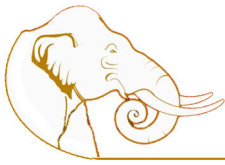
ความเป็นมนุษย์ 3) การยอมรับ (Acceptance) หมายถึง การยอมรับตามความเป็นจริง ตามสภาพของผู้รับ การสงเคราะห์ ยอมรับในปัญหาของเขา 4) การตัดสินใจด้วยตนเอง (Self Determination) หมายถึง การให้ผู้รับการสงเคราะห์ ตัดสินใจเกี่ยวกับวิธีการแก้ไขปัญหาตามคำแนะนำ คำชี้แนะจากนักสังคมสงเคราะห์

บทที่ 3 ความสัมพันธ์ระหว่างธรรมชาติกับงานสังคมสงเคราะห์

ผู้เขียนได้กล่าวถึง การสงเคราะห์ที่ดีต้องเป็นการสงเคราะห์ที่ถูกต้อง นอกจากจะเป็นการสงเคราะห์ด้วยวัตถุ ตามความจำเป็นแล้ว ต้องสงเคราะห์ทางจิตใจด้วย ในส่วนของการสงเคราะห์ทางจิตใจ เป็นการนำธรรมชาติมาช่วยยกระดับพัฒนาจิตใจของผู้รับการสงเคราะห์ ให้สามารถนำหลักธรรมไปพัฒนาจิตใจได้ นักสังคมสงเคราะห์นอกจากจะแก้ไขปัญหาของผู้รับการสงเคราะห์ โดยการแก้ไขปัญหาต่างๆ จะต้องประยุกต์ธรรมะในการให้บริการ ในขณะที่เดียวกันนักสังคมสงเคราะห์ก็สามารถที่จะใช้ธรรมะในการพัฒนาจิตใจของผู้รับบริการได้ด้วย เช่น การชี้ให้เห็นความถูกผิดสมควรหรือไม่สมควรในการดำรงชีวิตประจำวัน ถ้าสงเคราะห์แต่เพียงด้านวัตถุด้านเดียวจะไม่เพียงพอ เพราะไม่รู้จักอิม แต่ถ้าแนะนำทางที่ถูกต้องแก่การดำเนินชีวิตแล้วความเพียงพอก็จะเกิดแก่เขา เป็นการสงเคราะห์ที่ประเสริฐที่สุด ในการปฏิบัติงานนักสังคมสงเคราะห์ ควรศึกษาและนำทฤษฎี แนวคิด รวมถึงหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา มาวิเคราะห์สังเคราะห์ เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจในพฤติกรรมของมนุษย์ เนื่องจากมนุษย์มีพฤติกรรมที่แตกต่างกัน มีความซับซ้อน การจะทำได้ ถ้าเข้าใจอย่างถูกต้อง ปฏิบัติถูกวิธี การดำเนินงานนั้นๆ ก็จะประสบความสำเร็จ

บทที่ 4 นักสังคมสงเคราะห์สามารถนำหลักธรรมไปใช้ได้อย่างไร

ผู้เขียนได้กล่าวถึง นักสังคมสงเคราะห์สามารถนำหลักธรรมไปใช้ในการให้บริการสงเคราะห์และการพัฒนาตนเองได้ เมื่อนักสังคมสงเคราะห์เจอกับปัญหาหลากหลาย คนหลายประเภท อาจมีความท้อ ความเหนื่อย ในส่วนนี้เองนักสังคมสงเคราะห์สามารถนำหลักธรรม คือ ขันติ ความอดทน มาปรับใช้ในการปฏิบัติงาน เพื่อให้มีสติในการทำงาน จะเห็นได้ว่าหลักธรรมนั้นมีความสำคัญในการทำงานด้านสงเคราะห์อย่างมาก และนักสังคมสงเคราะห์ยังสามารถนำหลักธรรมไปช่วยยกระดับจิตใจของผู้รับบริการได้ อย่างไรก็ดีการให้ทานด้วยธรรมะ เป็นการให้ที่ชนะการให้ที่หวั่นไหว เพราะการให้ธรรมะ ได้ชื่อว่าเป็นการให้ที่ประเสริฐกว่าวัตถุสิ่งของ งานสังคมสงเคราะห์เป็นทั้งศาสตร์และศิลป์ของการให้บริการ การใช้ศาสตร์ คือ ความรู้ที่จะนำไปใช้ ศิลป์ คือ เทคนิค ทักษะ กลวิธี ที่จะนำไปใช้ในการให้บริการ ที่มีลักษณะปัญหาแตกต่างกัน เพราะฉะนั้น นักสังคมสงเคราะห์ จึงจำเป็นต้องพัฒนาตัวเองอยู่ตลอดเวลาเพื่อให้ตอบสนองต่อความต้องการของผู้รับบริการได้ การพัฒนาตนเองอยู่เสมอจะต้อทำให้นักสังคมสงเคราะห์เป็นบุคคลที่มีคุณภาพ มีคุณค่า ทั้งต่อตัวเอง ต่อครอบครัว และวิชาชีพ โดยส่วนการนำธรรมะไปใช้พัฒนาตนเองนั้น ผลที่จะเกิดขึ้นในแง่ของคุณธรรมและจริยธรรม เป็นการพัฒนาจิตใจให้เป็นสุขอยู่เสมอ การนำธรรมะมาประยุกต์ใช้จะให้คุณค่าเป็นอย่างมาก เพราะเป็นการให้ความช่วยเหลือที่ให้นอกจากการให้ด้วยสิ่งของ ถือเป็นการให้คุณค่าทางจิตใจด้วย ในปัจจุบันเรามักจะให้ความช่วยเหลือด้วยสิ่งของ เมื่อสิ่งของที่ให้หมดไป ผู้ประสบปัญหาไม่



สามารถช่วยเหลือตนเองได้ ถ้าเป็นแบบนี้เขาก็จะรอแค่ความช่วยเหลืออย่างเดียว ดังนั้น เราควรสอนวิธีหาปลาให้เขา ดีกว่าเอาปลาไปให้เขา

บทที่ 5 บทส่งท้าย เรื่องของธรรมะกับการพัฒนาจิตใจ

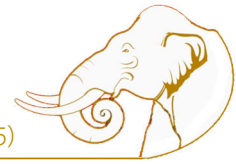
ผู้เขียนได้กล่าวถึง คำว่า พัฒนา แปลว่า ความเจริญงอกงาม ดังนั้นการนำธรรมะมาพัฒนาจิตใจ ก็แปลความหมายได้ว่า การทำจิตใจให้เจริญงอกงามขึ้น การพัฒนาที่ถูกต้องเหมาะสมนั้น ควรจะเป็นการพัฒนาทั้ง 2 ประการ ควบคู่กันไป คือ พัฒนาวัตถุและจิตใจ แต่ควรเน้นการพัฒนาด้านจิตใจให้มากกว่าวัตถุ เพราะถ้าจิตใจถูกพัฒนาไปในทางที่ถูกต้องเหมาะสมแล้วก็จะเป็นการพัฒนาด้านอื่นๆไปด้วย เพราะการยกระดับจิตใจของคน ให้อยู่ในหลักธรรมะ คือ ทาน ศีล ภาวนา ไม่มีความโลภ ความโกรธ ความหลง จะทำให้ ชุมชน สังคม ประเทศชาติ สงบสุข ปราศจากการเอารัดเอาเปรียบกัน ทำให้สังคมน่าอยู่ เต็มไปด้วยคนที่ มีธรรมะปรารถนาดีต่อ จุดมุ่งหมายของพุทธศาสนาคือ ต้องการให้พุทธศาสนิกชนเข้าใจชีวิตให้ถูกต้อง เข้าใจว่าอะไรคือชีวิต สิ่งที่เกิดขึ้นมาจากสาเหตุอะไร ให้ทุกข์ ให้สุข มีคุณ มีโทษ อย่างไร แล้วใช้ปัญญา พิจารณาเรื่องต่างๆให้ถูกต้อง ตามหลักของเหตุและผล จุดมุ่งหมายของธรรมะคือช่วยให้หลุดพ้นจากความทุกข์ ซึ่งสอดคล้องกับงานสังคมสงเคราะห์ที่เป็นการปฏิบัติงานเพื่อแก้ปัญหา ให้หลุดพ้นจากความทุกข์ เพราะปัญหาเหล่านั้นของคนในสังคม ดังนั้นจึงสามารถนำธรรมะ มาใช้กับงานสังคมสงเคราะห์ได้เพื่อช่วยยกระดับจิตใจของผู้ที่ประสบปัญหา ปัญหาบางอย่างอาจแก้ได้ด้วยสิ่งของหรือวัตถุ แต่ปัญหาบางอย่างต้องแก้ที่จิตใจด้วยการใช้หลักธรรม

บทวิจารณ์

1. จุดเด่นและคุณค่าของหนังสือ

ตามมุมมองของรองศาสตราจารย์ วันทนี วาสิกะสิน ที่ได้นำเอาธรรมะ มาประยุกต์ใช้กับงานสังคมสงเคราะห์ ในหนังสือชื่อ “ธรรมะกับงานสังคมสงเคราะห์” มีความเด่นชัดทั้งในแง่ของสาระสำคัญของคำสอนทางพระพุทธศาสนา และมิติทางสังคมสงเคราะห์ ที่เต็มไปด้วยปัญหาของคนทุกเพศ ทุกวัย ไม่ว่าจะ เป็นเด็กเป็นผู้ใหญ่ ในรูปแบบต่างๆ ในสังคม ซึ่งปัญหาต่างๆ สามารถมีได้ทุกสังคมไม่ว่าจะเป็นสังคมที่เจริญแล้ว กำลังพัฒนา หรือยังไม่พัฒนา ปัญหาเหล่านั้นยังมีความสลับซับซ้อนเพิ่มขึ้นตามแต่สภาพปัญหาของแต่ละบุคคล การสงเคราะห์บางกรณี สามารถทำได้ด้วยการสงเคราะห์ด้วยสิ่งของ แต่การสงเคราะห์ที่ดี คือการสงเคราะห์ด้วยการให้ธรรมะเป็นการยกระดับจิตใจ เพื่อให้ผู้รับการสงเคราะห์ สามารถคิด วิเคราะห์ แยกแยะได้ จนนำไปสู่การแก้ปัญหาด้วยตนเอง เมื่อบุคคลสามารถพึ่งตนเองได้ บุคคลเหล่านั้นจะเป็นคนที่มีคุณค่า มีความสำนึก และเป็นทรัพยากรมนุษย์ที่มีคุณค่า เป็นกำลังในการพัฒนาประเทศชาติ

นอกจากเชื่อมโยงหลักของธรรมะ ในพระพุทธศาสนา มาประยุกต์ใช้กับงานสังคมสงเคราะห์แล้ว ยังเชื่อมโยงไปถึงการพัฒนาตนเองของนักสังคมสงเคราะห์ว่า “สามารถนำหลักธรรมมาพัฒนาตนเองเพื่อให้เป็นนักสังคมสงเคราะห์ที่เต็มไปด้วยคุณธรรมและจริยธรรม” ที่เป็นเช่นนี้เพราะการที่จะเป็นนักสังคมสงเคราะห์ที่ดี ต้องเริ่มที่ตัวเองก่อน โดยการนำเอาหลักธรรมมาใช้เพื่อพัฒนาระดับจิตใจตนเองให้เป็นผู้



สงเคราะห์ที่ดี มีความอดทน ใช้สติปัญญาในการปฏิบัติงาน เพราะนักสังคมสงเคราะห์ต้องพบเจอกับปัญหาที่หลากหลาย ปัญหาแต่ละอย่าง ก็ใช้วิธีการปฏิบัติที่แตกต่างกัน

ประโยชน์ของหนังสือเล่มนี้ ช่วยให้เกิดแรงจูงใจและยกระดับจิตของนักสังคมสงเคราะห์ ต่อการปฏิบัติงาน และให้การสงเคราะห์ได้อย่างถูกต้อง

2. จุดที่ควรพัฒนาของหนังสือและข้อเสนอแนะ

การอธิบายความหมายของหลักธรรมะยังไม่ชัดเจน ทำให้ผู้อ่านต้องกลับไปอ่านซ้ำเพื่อค้นหาความหมายของธรรมะ หากผู้อ่านไม่มีพื้นฐานเรื่องธรรมะ ก็อาจจะไม่เข้าใจประเด็นหลักที่ผู้เขียนนำเสนอในการอ่านหนังสือเล่มนี้ให้ได้รรถรส และมีความเข้าใจอย่างลึกซึ้ง อาจจำเป็นต้องใช้เวลาในการทำความเข้าใจหลักธรรมะ

รูปแบบของตัวอักษรมีขนาดเล็ก ทำให้มองไม่ชัด ไม่สามารถที่จะจูงใจให้ผู้อ่านจนจบได้ เพราะตัวอักษรก็มีความสำคัญในการอ่านหนังสือ ถ้าจัดรูปแบบขนาดตัวอักษรให้เหมาะสมแล้วรู้สึกสบายตา ก็สามารถจูงใจให้ผู้อ่านหันมาสนใจหนังสือได้

สรุป

โดยสรุปหนังสือเล่มนี้จัดอยู่ในกลุ่มของหนังสือทางวิชาการที่สามารถชี้ให้เห็นถึงพัฒนาการที่นำเอาหลักธรรมะของศาสนามาใช้ในการปฏิบัติงานเกี่ยวกับการสงเคราะห์ รวมถึงชี้ให้เห็นบทบาททางศาสนาที่มีผลต่อสังคม ความสำคัญของหนังสือเล่มนี้จะช่วยให้หลายคนหันมาสนใจเรื่องของหลักธรรมะของศาสนาพุทธ โดยอาศัยหนังสือเล่มนี้เป็นแนวทางในการศึกษา ขณะเดียวกันหนังสือเล่มนี้ชี้ให้เห็นว่าบางครั้งการช่วยเหลือใครสักคน ไม่จำเป็นต้องช่วยด้วยวัตถุสิ่งของเสมอไป เพียงแค่ให้คำปรึกษา แนะนำ ชี้ให้เห็นปัญหา ก็ถือว่าเป็นการช่วยเหลือได้เหมือนกัน การช่วยเหลือลักษณะนี้ยังเป็นการช่วยเหลือที่ไม่ต้องลงทุนอะไร ทุกคนสามารถให้การช่วยเหลือได้ เมื่อเป็นแบบนี้แล้ว จะทำให้ ชุมชน สังคม น่ายุ่ มีความรัก ความเมตตา ปราณชาติต่อกัน ปราศจากการเบียดเบียนกันและกัน อยู่ภายใต้หลักธรรมะของพุทธศาสนา

เอกสารอ้างอิง

วันทนีย์ วาสี กะสิน. (2534). *ธรรมะกับงานสังคมสงเคราะห์*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.